

Uit: Gedenkboek van de Watersnood 1861 (deel 1)

Geschiedenis van de doorbraken in de Waaldijk te Leeuwen, ten gevolge waarvan het land tussen Maas en Waal overstroomde.

Graag wil ik de 1e februari in uw herinnering terugroepen

De berichten, dat de bovenrivier voortdurend aan het kruien is houden maar aan. Het water stijgt daar steeds. Volgens de telegrafische berichten in de Staatscourant van dezen morgen dreef het ijs gisteren na den middag om 2 uur te Hulhuizen door, en was het des avonds ten 8 ure te Nijmegen eveneens aan het ruimen.

Zowel de Betuwe als de Tieler- waard waren gisteren in zeer groot gevaar.

Op sommige plaatsen, met name te Loenen en te Ochten, waren de inwoners, op het ergste voorbereid.

Er kruiden hele bergen op de dijk, die nu eens hier dan weer daar begon te verzakken, terwijl de kistingen, waarmede

men hem overal verhoogde, de sterke druk van het water ternauwernood konden weerstaan.

Te Tiel, waar het water ten twee ure na middernacht tot 9,31 el A. P. opgedreven werd, zaten de burgers in zeer groten angst.

Daar staken tussen de grote Sociëteit en den Molen, de ijsschotsen een stuk van de borstwering der walmuren weg, en maakten in den muur der zoutkeet ene aanmerkelijke bres.

Ondanks dat de dijk goed was gekist, liep het water er bij Bellevue één voet overheen.

Wij horen, **dat de dijk te Leeuwen omstreeks zes ure in den morgenstond, even boven de afweg naar Wamel, doorgebroken is.**

Dit Gedenkboek van den Watersnood zou eigenlijk door ooggetuigen en lotgenoten moeten worden samengesteld.

*Dank zij mijn vriend en ambtgenoot, Ds. N. C. RIBBIUS te Druten, die mij welwillend toestond om van zijn publicaties in de **Tijdstroom** gebruik te maken, is ons de gelegenheid geboden, om aan deze voorwaarde te voldoen.*

Laat ons dus horen, hoe hij (Ribbius) de dijkbreuk te Leeuwen beschrijft.

Na de mededeling, dat de Waal, die, daags te voren in de buurt van Nijmegen meermalen in beweging kwam.

En in de nacht van de 31e januari op de 1e februari was er ook verderop , met name ter hoogte van Druten, geen vlotte doorstroming.

Tegenover deze gemeente bevindt zich, in het midden der rivier, een hoge zandplaat, waardoor de stroom, over ene lengte van ongeveer vijf minuten, in twee delen gescheiden wordt.

Een dezer armen, de noordelijke, gewoonlijk „de geul" genoemd, was niet in beweging gekomen, evenmin als de rivier beneden de zandplaat, waar ze in volle breedte onbewegelijk vast zat.

Het water, verwoed over de weerstand, die het ontmoette, baande zich een uitweg over de Drutense waarden, en viel, van zware ijsgevaarten overdekt, met geweldige kracht tegen de dijken.

Aan het beneden einde der waarden kon het echter niet doorstromen.

Het muurvaste ijs der rivier aan de ene en de dijk aan de anderen kant vormden een trechter, die steeds smaller en nauwer werd, en het kon niet anders, of het water, daarin opgevangen, moest tot angst-aanjangende hoogte worden opgevoerd.

Onder aanhoudende aanwas steeg het spoedig boven noodpeil. De overloop werd gedurig sterker en van een dreigender aanzien.

Met hevig gedruis stortte het water over den dijk en voerde grote ijschotsen mee, die het vernielingswerk te bespoedigen.

Helaas! dat werk werd plotseling voltooid. **Een stuk der kade op de Leeuwense dijk** werd plotseling weggeduwd, niets was daartegen bestand.

Een verwoestende uitwerking was het gevolg.

Ongeveer 12 huizen werden in de brullende stroom meegesleept, en meerdere personen werden meegesleurd door de golven.

Hartverscheurend waren hun angstkreten, die zelfs boven het lawaai van de daverende stortvloed, zelfs boven het woedende geraas der instromende ijsmassa, konden worden gehoord.

Zonder dat anderen die op de dijk stonden in staat waren om op enigerlei wijze hulp te bieden.

Aan de rechterzijde, ik meen benedenwaarts, ziet ge de afweg naar Wamel.

Aan den voet van de dijk gekomen sla je links af, en komt gij vanzelf in een straat, die zich, in ene nagenoeg rechte richting, een stuk uitstrekt in het veld. In die straat is bijna geen gebouw te ontdekken, dat niet min of meer beschadigd is.

De meeste huizen daarentegen zijn er zeer gehavend, sommige zelfs geheel omver gespoeld.

Wij huiveren als we alle vernielingen zien , en toch zijn wij nog niet op het punt aangekomen, waar in den ochtend van den 1e februari de vreselijkste dingen gebeurden.

Ontbreekt het u niet aan moed om mij daarheen te volgen, slaat dan met mij den eersten zijweg in, die ge aan uwe linkerszijde ontdekt, Juist tegenover de beide doorbraken, die slechts door een stukje dijk, dat staande bleef, van elkander zijn gescheiden, en ge bevindt u in ene andere straat, welke, Kruisstraat genoemd, die naar schatting, een lengte van omstreeks vijf minuten gaans zal hebben.

lets korter, ja, wel een derde korter zal de afstand wezen, waarop zij is verwijderd van den omvergeworpen dijk.

Van de grotere en kleinere gebouwen, die hier vroeger stonden, en waarvan vele zelfs de tijdelijke welvaart hunner inwoners verrieden, zijn thans alleen nog de ruïnen te zien.

Enkelen toch zijn zelfs spoorloos verdwenen.

De onweerstaanbare ijsvloed heeft ze meegesleurde en de overblijfsels vertrooid over het land.

De mensen waren juist naar dit stukje dijk gevluht omdat ze dachten hier veilig te zijn

Onder die meegesleurde gebouwen behoorde het huis van H. NIKKELS, waarin de meeste vluchtelingen zich verzamelden.

Hier aan mijn rechterhand — want wij gaan hoger op — stond het, zo als ge ziet, ongeveer in het middelste gedeelte der straat, nagenoeg vlak tegenover hel strookje dijk, dat tussen de 2 doorbraken lag.

Op dezelfde hoogte, maar aan de overzijde van den weg, woonden VAN BEEK met zijn gezin en MARCELIS VAN DER VEN, die, naar een van zijn kinderen aan het zoeken? dat, dat hij, bij zijn vlucht naar den dijk, meende achtergelaten te hebben

Was er, toen de dijk bezweek, geen kans meer om die ongelukkige mensen te waarschuwen voor het doodsgevaar, dat hen bedreigde?

Ik durf u die vraag, mijne lezers! noch met een stellig ja! noch met een zeker neen! beantwoorden. Aan een onbepaald schouder ophalen hebt gij evenwel ook weinig of niets.

Ik raad u derhalve om, indien gij ooit te Puiflijk komt, eens bij den daar woonachtigen heemraad aan te gaan, die tijdens de doorbraak zitting had in het wachthuis te Leeuwen.

Hij zal u beter dan ik of een ander kunnen vertellen, wat gij weten wilt.

De huizen, welke ik noemde, evenals alle andere, die op verdere of kortere afstand van den dijk werden gebouwd, spoedig nadat de rivier haar watergeweld en vervaarlijke ijsbrokken in de opengebroken polder joeg, tot aan de zolders onder water gezet.

De ontstelde bewoners waren zelfs op hun zolders niet meer veilig.

Tengevolge van de sterke stroom en het zware ijs, voelden zij de muren en de fundamenten hunner verblijven daveren waar zij zaten;

Er bleef voor hen geen andere keus, dan toevlucht te nemen tot de daken, waarop zij zich, mannen en vrouwen, grijsaards en kinderen, vastklemden met de enige hoop, dat, ze nog gered zouden kunnen worden

Opeens stort de woning van VAN BEEK in, het ijs duwd het achterste gedeelte ervan omver.

De vrouw heeft het nog maar nauwelijks in de gaten of ze valt zelf met haar jongste kind in de diepte.

Dat waren de eerste slachtoffers, (deelt Ds. RIBBIUS ons mede-)

Spoedig zouden nog meer volgen, het voorhuis — met van BEEK, de dienstbode, en nog drie kinderen, — een ogenblik later stort het achterhuis in.

Het dak drijft met zijn kostbare vracht beladen tegen het huis van NIKKELS aan. VAN BEEK en de overigen weten daar op te klimmen, en ontsnappen aan het gevaar, om, net als zijne dochter JOHANNA, die

met MARCELIS Van der VEN meegesleurd te worden door het water de polder in.

Nauwelijks evenwel zijn hij aan dat gevaar ontsnapt, of ook het huis van NIKKELS, dat nu niet meer door het zijne wordt beschut, begeeft het.

Gelukkig weten allen die daar in levensgevaar verkeren, zich te redden op de daar naast staande schuur.

Helaas! dat uiteindelijk ook die schuur bezwijken moest, en haar dak, in vieren

gescheurd, met alle mensen daarop uit het gezicht verdween van hen, die dit drama van verre aanschouwden!

Het indrukwekkende schouwspel, dat wij zo even verlieten, vertoont zich daar even verderop nog eens aan onze ogen, en ongetwijfeld nog erger dan straks vestigen wij thans onze blikken op die vernielde gebouwen, de omver geworpen hooi- en korenbergen, en de ontwortelde bomen.

We zien een met zijn vracht gezonken schip, dat uit de rivier in den polder werd geslingerd om op de plek, waar kort te voren nog geen water was, met zijn lading te vergaan.

Met bijna ongelofelijke snelheid verspreidde zich het water, door de 300 ellen brede doorbraak, over het gehele land van Maas en Waal, en bereikt zelf de Bommelerwaard in een ongekende hoogte.

Blijkens een bericht uit Nijmegen was het den 3e Februari reeds te Hees, dat een klein half uur van die stad verwijderd ligt, en dus al veel verder dan in 1855, toen het Ewijk nog niet bereikte, opgelopen.

Van Dreumel af tot aan den Teersdijk toe, die op het punt stond van te bezwijken, geraakte het hele gebied, welke met het stedeke Batenburg meer dan twintig dorpen en vele buurtschappen en gehuchten telt, in 2 dagen tijd geheel bedolven onder het water.

Angstverwekkend klonken de tijdingen, welke uit de onderscheidene gemeenten kwamen, door het vaderland.

Slechts één enkele woning uitgezonderd waren te Dreumel, waar het schoolgebouw, dat bij de vroegere ramp de schuilplaats voor de dorpsbewoners was, thans mede onderliep, alleen de daken der huizen binnendijks zien.

Boven de onafzienbare waterplas, die men te Wamel aanschouwde, vertoonde zich hier en daar slechts een enkel huis of liever een gedeelte daarvan.

Niet veel beter was het te Alphen. Water en ijs stroomden daar op sommige plaatsen ter hoogte van een el over den dijk in de Maas.

Bij den minsten wind dreigden de schollen, die daar in menigte aankwamen drijven, de huizen te doen instorten. Men vreesde er voor het ergste. De verslagenheid was er groot.

Versuft en radeloos stonden de mensen op den dijk in het water. Reeds waren er enigen met schuiten naar het aan de overzijde der rivier gelegene Lith vertrokken.

Anderen maakten zich gereed om hen te volgen. De wakkere burgemeester HIEBENDAAL, wiens onvermoeide zorg terecht wordt geroemd, spoorde alle ingezetenen hiertoe aan.

Gelijktijdig verkeerde men te Maasbommel, te Appeltern en te Altforst in steeds gevaarlijker situatie. Ook daar verdronk veel vee, en waren de mensen ternauwernood in staat hun leven te redden.

Te Horssen, Winsen, Burgharen, Batenburg en andere gemeenten in Maas en Waal, die veel hoger dan de reeds genoemde liggen, werd de toestand zeer benard,

De dijkbreuken te Leeuwen hebben in geheel het land van Maas en Waal een grote neerslachtigheid te weeg gebracht. Bedenkt eens, te Nijmegen is men gisteren genoodzaakt geweest 2 slachtoffers in de inrichting voor krankzinnigen op te nemen.

De ene had van schrik bij de doorbraak, de andere van vreugde over zijne onverwachte redding het verstand verloren.

Hier en daar zijn er ook gestorven, die niet begraven konden worden.

Ik vernam onder anderen, dat het lijkje van een kind moest blijven liggen op een zolder, waarop velen hunne toevlucht hadden genomen.

Ook is ene vrouw moeder geworden op een ijsschots, waarmede zij over het water dreef. Het is ontzettend wat ik hoor.

En zou er gene mogelijkheid bestaan om daar spoedig een einde aan te maken? Alles wordt daartoe in het werk gesteld.

Bezoek Prins Hendrik

Groot en klein doet zijn best. De Koning blijft daarin voorgaan en geeft den moed niet op. Zoowel als de Commissaris in de Provincie Gelderland, die, zich nergens laat wachten, waar de nood hem roept, is hij met den prins van Oranje en prins HENDRIK der Nederlanden ook reeds te Wamel en te Leeuwen geweest. Hoe?

Ja, het was bijna al te gewaagd om zich derwaarts te begeven, doch geen gevaar schrikte Z. M. af, evenmin als de wenk, die tot hem kwam, dat er waarschijnlijk geen voegzaam nachtverblijf voor hem zou te vinden zijn.

In dat geval — moet hij geantwoord hebben — ben ik nog sterk genoeg, om het één nacht uit te houden op den dijk.

Ook in die streken moet de komst van de Koning zeer veel goeds hebben gedaan. Een brief uit Wamel van den dezer luidt daaromtrent als volgt:

„Gisteren avond werden wij vereerd en getroost door een bezoek van onze Koning, die zijn medeleven betoonde met de toestand van zijn onderdanen, en de slachtoffers in hun verblijfplaatsen, de school en pastorijen bezocht en toesprak, hen troostende met de verzekering van al het mogelijke te zullen aanwenden, om hunnen last te verlichten en in de behoeften van het ogenblik te voorzien.

Nadat de geliefde vorst Wamel en Leeuwen bezocht en, zelfs voorbij de doorbraak, de toestand in ogeschouw heeft genomen.

Is Z.M. tegen de middag, over ijsbergen en dammen heen, via de rivier, weer naar Tiel vertrokken.

Hartverwarmend, als men zoiets hoort.

Maar wat is er toch geworden van de mensen, die zo ongelukkig wegdreven op de daken hunner instortende huizen, en wier angstig noodgeschrei wel gehoord, doch niet met hulp beantwoord worden kon ?

Aanvankelijk werd hun aantal op meer dan 60 personen geschat.

Gelukkig zijn sommigen daarvan op bijna wonderbare wijze gered.

Daarover meer in een andere aflevering van dit verslag.

Overigens kan ik u nog zeggen, dat het gerucht, dat de verdienstelijke dijkgraaf van Maas en Waal, Mr. J. SCHOUTEN, bij de doorbraak van den dijk, waarop hij nog kort van tevoren werd gezien, omgekomen en ene prooi der golven zou geworden zijn, gelukkig niet bevestigd is.

Ook notaris KUPPEN, die verantwoordelijk was voor de wachtpost Maasbommel, moet zich uitmuntend hebben gedragen.

Zodra hij van de ramp, welke zijne woonplaats had getroffen, hoorde, is hij ijlings teruggekeerd, om zijn woningen beschikbaar te stellen voor degenen, die dakloos zijn geworden, en om deze slachtoffers verder naar vermogen te helpen,

Aangaande de heemraad

J. HOOGSTRATEN bericht men daarentegen:

„Men is zeer verstoord op hem. Of het met recht en reden is, durf ik niet beslissen. Ik heb gehoord dat hij zich niet durfde vertonen, uit vrees voor de ongenade van het volk te Leeuwen.”

